

5. Горбаль М. А. Деталі піщаного годинника: Вірші. – К.: Укр. письменник, 1992. – 111 с.
6. Данько М. М. Й сонця прихилив би!..: Поезії. – К.: Рад. письменник, 1991. – 204 с.
7. Драч І. Ф. До джерел: Вірші, поеми, переклади. – К.: Дніпро, 1972. – 303 с.
8. Калинець І. Зібрання творів: У 2 т. – К.: Факт, 2004. – Т. I, II.
9. Касім Ю. Ф. Індивідуальні новотвори сатириків та гумористів і закономірності українського словотвору // Питання словотвору східнослов'янських мов: Матеріали міжвузівської республіканської конференції. – К.: Наукова думка, 1969. – С. 158-159.
10. Костенко Л. В. Берестечко: Історичний роман. – К.: Укр. письменник, 1999. – 157 с.
11. Костенко Л. В. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
12. Костенко Л. В. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах. – К.: Дніпро, 1982. – 136 с.
13. Муромцев І. В. Пародійність і okazіональність // Комическое в мировом литературном процессе XX века (художественная практика и проблемы научного осмысления): Тез. докл. и сообщ. межгосударств. науч. конф. – Харків, 1992. – С. 162-163.
14. Неждана Неда. Котивишня: Збірка віршів. – К.: Смолоскип, 1996. – 108 с.
15. Ребрій О. В. Okazіоналізми в сучасній англійській мові (структурно-функціональний аналіз): Автореф. дис. ...канд. філол. наук. – Харків, 1997. – 18 с.
16. Самійленко М. О. Дзвони: Поема. – К.: Дніпро, 1994. – 30 с.
17. Сапеляк С. Є. Журбопис: Вірші, публіцистика. – Х.: Майдан, 1995. – 96 с.
18. Сенатович О. П. Обличчям до голуба: Вірші та поеми. – К.: Дніпро, 1990. – 230 с.
19. Сокульський І. Г. Владар каменю: Вірші. – К.: Укр. письменник, 1993. – 158 с.
20. Стус В. Вечір. Зламана віть: Вибране. – К.: Дух і літера, 1999. – 383 с.
21. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. – К.: Вища школа, 1984. – 167 с.
22. Шклярєвський Г. И. “Okazіональная этимологизация” как речевое средство комического // Комическое в мировом литературном процессе XX века (художественная практика и проблемы научного осмысления): Тез. докл. и сообщ. межгосударств. науч. конф. – Харків, 1992. – С. 43-45.
23. Юрченко Т. Г. Okazіоналізми у творчості Павла Загребельного: структурно-семантичний і стилістичний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2003. – 18 с.

Poetic new formation of means of creation of comical in the modern Ukrainian poetry (on materials of works of the second part of the 20th century have been analyzed in the article.

Key words: poetic language, comical, irony, humor, satire, sarcasm, idiostyle, image, lexeme.

Завальнюк І. Я.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ВЛАСНЕ ПРИЄДНУВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті проаналізовано особливості функціонування та стилістичного навантаження найтиповіших обставинних, атрибутивних та об'єктних приєднувальних речень у мовленні української преси початку ХХІ ст. Розмежовано усталені й нові тенденції їхньої репрезентації, визначено основні засоби зв'язку приєднувального речення з попереднім, способи морфологічного вираження його компонентів, а також мовні й позамовні чинники впливу на вибір змісту та структури приєднувального речення.

Ключові слова: власне приєднувальна конструкція, обставинне приєднувальне речення, атрибутивне приєднувальне речення, об'єктне приєднувальне речення, приєднувальний сполучний засіб, функціонально-стилістичне навантаження, українське газетне мовлення початку ХХІ ст.

Експресію синтаксичних одиниць зазвичай пов'язують з “так званним аранжуванням смислів чи видозміною функціональної перспективи висловлення” [7, 274], мовні механізми експресивності – з людським фактором, а її техніку – зі стилістичними фігурами, прийомами, до яких належить передусім приєднування. Явище приєднування формально й функціонально дуже схоже на парцеляцію. Проте воно відрізняється від неї специфічним значенням – значенням додавання (уточнення, пояснення, конкретизації раніше висловленої думки) інформації до базової частини, яке виражають здебільшого специфічними приєднувальними сполучними засобами [5, 127–128]. На думку В. А. Чабаненка, цей прийом застосовують тоді, коли логічно пов'язані частини висловлення ніби “не вміщаються в одну структурно-смыслову площину, коли на додаток до вже сказаного треба повідомити іще щось, – дуже важливе, суттєве, коли треба щось емоційно уточнити” [19, 175].

Приєднувальний зв'язок та конструкції з ним неодноразово слугували об'єктом вивчення в русистичі та українистичі переважно на матеріалі художнього та усно-розмовного мовлення [11; 3; 2; 20; 6; 4; 8; 9; 10; 13 та ін.]. Основними диференційними ознаками визнано: 1) семантику додаткового повідомлення; 2) двокомпонентний склад (звідси – доцільність терміна “конструкція”); 3) постпозицію приєднувального речення; 4) автосемантичність основного речення і синсемантичність приєднувального; 5) наявність сполучникового (ядро приєднування) та безсполучникового (периферія) приєднувального зв'язку; 6) усно-розмовне походження та здатність актуалізувати окремі змістові компоненти.

Проблемним питанням у мовознавстві є неоднакове розуміння обсягу приєднувальних конструкцій: одні дослідники відносять до них лише ту частину, яка приєднується [6, 8-15; 12, 58 та ін.], інші приєднувальною конструкцією вважають безпосереднє висловлення і приєднаний елемент [1, 20]. По-різному лінгвісти трактують і способи вираження приєднуваного компонента: як приєднання слів, словосполучень і речень [11, 18], як приєднувальні члени речення і приєднувальні речення [14, 70] чи як повні і неповні приєднувальні конструкції, приєднувальні слова-речення та власне приєднувальні конструкції [9, 200-202] тощо.

У пропонованій статті ми проаналізуємо ті з приєднувальних структур, які П. С. Дудик кваліфікує як *власне приєднувальні конструкції* трьох логіко-синтаксичних типів – означальні, додаткові й обставинні [9, 205]. Іноді для більшої зручності власне приєднувальні речення називатимемо без слова “власне” і відповідно до їхньої семантики розмежовуватимемо *атрибутивні, об'єктні та обставинні приєднувальні речення (конструкції)* або *приєднувальні речення (конструкції) атрибутивної, об'єктної та обставинної семантики*.

На започаткування тенденції входження розмовних синтаксичних побудов, також і приєднувальних конструкцій, до російського публіцистичного, зокрема газетного, мовлення на початку ХХ ст. указувала Н. Ю. Шведова [21, 18]. Поступове поширення цих структур на шпальтах періодичних видань констатували О. Б. Сиротинина [18, 107], К. А. Рогова [17, 39], А. В. Швець [22, 25; 23, 66] та ін. Щоправда, вони здебільшого не розмежовували парцеляцію і приєднування, а зважали лише на їхню розмовність, активність у писемному публіцистичному мовленні, а тому й виокремлювали з-поміж традиційних побудов як такі, що потребують вивчення.

Функціонування в мовленні українських газет початку ХХІ ст. приєднувальних конструкцій є лакуною, що потребує заповнення новими спостереженнями, узагальненнями та висновками. Саме в цьому полягає *актуальність* нашого дослідження. *Метою* пропонованої *статті* є аналіз основних тенденцій у функціонуванні атрибутивних, об'єктних та обставинних приєднувальних речень в українському газетному мовленні початку ХХІ ст. Її *завдання*: 1) виокремити найтипівіші власне приєднувальні речення з газетних контекстів, указавши на усталені й нові функціонально-граматичні та комунікативно-стилістичні особливості їхнього приєднання; 2) окреслити значеннєве навантаження досліджуваних конструкцій у газетному тексті; 3) з'ясувати специфіку вибору структурно-змістової форми приєднувального речення залежно від жанрової диференціації газетного матеріалу та інших позамовних чинників.

У мовленні української преси означеного періоду власне приєднувальні речення є досить поширеним явищем, використовуваним для зацікавлення читача та впливу на нього, наслідуючи інтонації усного мовлення. Вони різноманітні за значенням, морфологічним вираженням компонентного складу, засобами оформлення зв'язку між основним і приєднувальним реченнями, поширеністю/непоширеністю компонентного складу тощо. На противагу газетному мовленню 60-70-х рр. ХХ ст., де найуживанішими були атрибутивні приєднувальні конструкції [22, 30; 23, 70], нині помітне переважання *обставинних* приєднувальних речень, що, на нашу думку, спричинене їхньою кращою здатністю окреслювати час, місце події, спосіб її перебігу, мету реалізації тощо, як-от: *Істинний письменник, котрий сповідує у своїй творчості високі гуманістичні принципи, завжди перебуває в опозиції до влади або принаймні дистанціюється від неї. І не лише в тоталітарному суспільстві* (Літературна Україна, 12.01.2005, с. 4); *Попіл незліченних жертв геноциду мусять стукати в груди живих. Не для помсти, а для очищення, для чесних поррахунків з минулим* (День, 09.11.2007, с. 6).

З-поміж засобів морфологічного вираження обставин, які оформилися в неповне речення, істотно переважають прийменниково-відмінкові форми та прислівники; інші засоби вираження – дієприслівники, дієприслівникові звороти, інфінітиви – використовують рідше, проте вони є більш експресивними, емоційно впливовими, оригінальними, іноді ще й пафосними. Пор.: *Солдати ж не плачуть! Навіть гинучи...* (Голос України, 06.05.2006, с. 11); *Як їй (Ліні Костенко – І.З.) вдалося уявити його душевний стан і так правдиво відобразити його? Та ще – будучи жінкою* (Літературна Україна, 10.03.2005, с. 6).

Як відомо, обставину характеризують розгалуженість значень і тісні взаємозв'язки зі структурою речення, проте її участь у формуванні його структурно-семантичної завершеності не обов'язкова [24, 101]. З цих міркувань очевидно, що, будучи відокремленою структурно й інтонаційно у приєднувальне речення, така обставина найбільше стосується присудка головної частини приєднувальної конструкції, а тому "стає більш вагомою за значенням і швидше повертає до себе увагу читача" [22, 33]. Саме тому обставинні приєднувальні речення в українському газетному мовленні початку ХХІ ст. доповнюють присудок того основного речення, від якого залежать за змістом і граматично: *Кращої метафори для такої нероздільності, ніж гасло "Наш Станіслав", годі й шукати. Навіть на мапі незалежної України* (Літературна Україна, 12.02.2006, с. 6); трохи рідше – експліцитну чи імпліцитну обставину основного речення, пор.: *Хоч би хтось у Кремлі задумався над тим, що Росія спровокувала існування у своїй імперській*

утробі народження нації месника, яка в багатьох поколіннях буде мстити Росії. **І не лише терактами** (Літературна Україна, 19.01.2006, с. 3); і зовсім рідко – основне речення в цілому: **Нічого не вийшло з таблетками для схуднення. Ні до вказаного часу, ні через десять, ні через двадцять років. І не вийде** (Літературна Україна, 19.01.2006, с. 8).

Атрибутивні приєднувальні конструкції, виражені прикметниками, дієприкметниковими зворотами, словами інших частин мови з означальною функцією, уживають рідше, ніж обставинні приєднувальні речення, проте їхнє функціонально-стилістичне навантаження також вагоме – вони виконують передусім роль конкретизатора, акцентують на важливості певної ознаки, її незвичності, специфіці тощо. Ці конструкції, як і приєднувальні речення інших різновидів, створюють враження невимушеної розмови, розкутості газетного мовлення, роблять це мовлення чіткішим, яскравішим, слугують засобом посилення його впливу на читача. Напр.: **Але воно відсвітами своїми все одно падає на творене слово, за яким стоїть душа письменника. Потіпана вітрами минулого, але не витіпана до остюків** (Літературна Україна, 10.03.2005, с. 6).

Помітно, що в ролі заголовків газетних публікацій атрибутивні приєднувальні речення виявляють більшу активність, аніж у власне контекстах, слугують засобом полемічного загострення проблеми, відтворення живорозмовних інтонацій, чим зацікавлюють, миттєво привертають увагу читача. Напр.: **Бандеру – в обіг. Грошовий** (Україна молода, 20.02.2008, с. 3); **Очікується інтервенція до Москви. Культурна...** (Голос України, 25.03.2006, с. 12). Активізація заголовків з приєднувальними реченнями, на нашу думку, репрезентує нову сучасну тенденцію до особливого маніпулювання увагою реципієнта, використовуючи прийом синтаксичної аплікації. Відокремлення приєднувального речення атрибутивної семантики подібне до оказіонального, грайливого подання семантичної подвійності опорного слова базової частини. Унаслідок накладання значень компонентів аплікаційна структура набуває нового змісту. Таке творче мовне експериментування, гра спрямовані передусім на створення комічного ефекту, виконання емоційно-експресивної функції та функції впливу.

Дещо поступаються сьогодні перед обставинними й атрибутивними приєднувальними конструкціями приєднувальні речення *об'єктної* семантики. У їхньому функціонуванні спостережено тенденцію до використання сполучних засобів, омонімічних сурядним сполучникам, що є виразниками єднальних, протиставних та градаційних семантико-синтаксичних відношень. Окреслені в цих реченнях об'єкти здебільшого уточнюють об'єкти, названі в основному реченні, поглиблюють їхню семантику або містять абсолютно нову, додаткову інформацію. Пор.: **Відповідно до нововведень, Президент призначити Прем'єр-міністра уже не може – це право надане Верховній Раді. Однак не просто собі Верховній Раді, а парламентській коаліції** (Україна молода, 11.01.2006, с. 4); **Володимир Гарбуз – митець пошуку. Не тільки форми, а й розкриття внутрішнього світу героїв психологічно-філософської наснаженості, вреситі, вміння інтегрувати сучасність у монументальні міфологічні образи** (Літературна Україна, 20.01.2005, с. 4).

Стилістично виразними в мовленні сучасної української преси є ті об'єктні приєднувальні речення, що розгортають зміст відсутнього в основному реченні додатка, але такого, що легко встановлюється з контексту. Значеннєве навантаження такого приєднування ще більше увиразнюється, актуалізується, набуває невимушеного

розмовного, подекуди гумористичного, характеру, якщо його виносять в окремий абзац та ще й поширюють предикативними частинами, доповнюють іншими експресивно-стилістичними засобами, як, наприклад, запереченням, фразеологізованим висловом, розмовними лексемами тощо. Пор.: *А немає документів – з'являються проблеми. Не в нових українців, а у селян, з-під носа яких на очах у влади забирають споконвічну годувальницю* (Голос України, 08.11.2007, с. 21); *Подбати про те, щоб у рік села нашим хліборобам було з чим і на чому виїхати в поле вже зараз належить тому таки уряду. Не тимчасовцям, які сидять на спакованих валізах* (Україна молода, 17.01.2006, с. 4).

В українському газетному мовленні початку XXI ст. помітне істотне переважання власне приєднувальних речень, оформлених за допомогою приєднувальних сполучних засобів, над приєднувальними реченнями, оформленими без сполучників. Найчастіше у функції приєднувальних сполучних засобів уживаються власне приєднувальні сполучники, сполучники, омонімічні сурядним, вставні слова та частки, напр.: *А хіба не Москва кинула вас під кулі? У цьому запитанні закладено й відповідь. Причому – злісну, сповнену ненависті й звинувачення* (Літературна Україна, 16.03.2006, с. 7). Зрідка значення приєднування нашаровують на семантико-синтаксичні відношення, матеріалізовані за допомогою парних сурядних сполучників, як, наприклад, приєднувальних і градаційних: *...Місіс Федерлайн залишається однією з найпопулярніших жінок шоу-бізнесу. І то не лише у позитивному, а й негативному сенсі* (Україна молода, 13.01.2006, с. 23). Таке приєднування виконує лише емоційно-підсилювальну функцію, містить елемент інтриги, спонукає до прочитання повідомлення.

Дехто з дослідників, зокрема Г. А. Коцюбовська, до власне приєднувальних сполучників зараховує й пояснювально-ототожнювальний сполучник *тобто* та його стилістичний варіант *себто*, аргументуючи це тим, що при приєднуванні значення цих сполучників розширюється: вони прикріплюють одиницю не тільки з пояснювальним значенням, а й із семантикою додавання, розширення змісту поняття, ознаки тощо, відповідно частини втрачають тотожність, рівнозначність, як це зазвичай буває при поясненні [13, 66]. На нашу думку, цей сполучник, як і інші пояснювальні, варто кваліфікувати як сполучні засоби між основною частиною та парцелятом у парцельованих конструкціях, зважаючи на їхнє основне функціонально-стилістичне навантаження – уточнювати, поглиблювати зміст попереднього речення іншими словами, а не доповнювати його. Пор.: *І молодого талановитого історика (Д. Яворницького – І.З.) суворо покарали: винесли безапеляційний вирок – се-на-ра-тист... Тобто небезпечний злочинець Російської імперії* (Літературна Україна, 09.02.2006, с. 8); *Мало бути саме так: подивитися на мене в дзеркало. Тобто – замість мене* (Літературна Україна, 16.02.2006, с. 8).

У мовленні української преси означеного періоду помітно тенденцію до поширення обставинних, атрибутивних та об'єктних приєднувальних речень другорядними членами, ускладнення їхньої структури вставними і вставленими словами, відокремленими уточнювальними членами, підрядними реченнями, що дає змогу авторам публікацій розширити інформаційний простір, виявити власне ставлення до зображуваного, поглибити обставинні, означальні чи об'єктні характеристики події, явища. Напр.: *А це говорить Крим. Україномовний, хоч трішки і химерний* (Літературна Україна, 19.01.2006, с. 3); *Почав писати. Правда, сам і читає... Дружині на кухні, коли вона приходить з роботи і готує їсти* (Літературна Україна, 10.03.2005, с. 8). Таку

необмеженість приєднуваного комплексу В. Л. Рінберг вважає динамічною ознакою, характерною для моделей з “навмисним”, передбачуваним приєднуванням, коли приєднаний компонент виникає не в процесі мовлення і не слідом за ним, а вводиться в структуру з популяризаторською, пропагандистською, полемічною або роз’яснювальною метою. Згідно з такою функціональною спрямованістю поширене приєднувальне речення виявляє більшу спроможність до розвитку описуваних в основній частині подій по лінії доведення, переконання, аргументації та акцентування уваги читача на раніше викладеному [16, 30–31]. Проте і в цій семантичній основі, вважаємо, обов’язково наявні додаткові, суб’єктивні мотиви – суспільні, індивідуально-авторські, психологічні тощо.

Впадає в око широке вживання однорідних членів речення – ускладнювачів приєднувальної конструкції – порівняно з рідкісним функціонуванням їх у газетному мовленні радянських часів [22, 32; 23, 72], що дає змогу різноаспектно описати предмети, події, допомагає авторові звернути увагу читача на важливі деталі ситуації, у якій відбувається дія, швидко й вичерпно окреслити потрібне явище, предмет, дію. Напр.: *Якось жартома підбиваючи фешн-підсумки року, раптом зрозуміла серйозну річ: Україна – модна країна. І буквально, і в переносному значенні* (Україна молода, 11.03.2005, с. 12). Трапляється, що однорідні члени, уточнюючи певний другорядний член основного речення, надають нової, додаткової інформації зі значенням припущення, що нерідко дисонує з інформативним контекстом основного речення. Пор.: *Їхня хата нічим не відрізняється од сусідських. Хіба що чистотою, дитячим сміхом, ароматом свіжоспечених пирогів, смачним борщем* (Молодь України, 01 – 07.06.2006, с. 7). Дещо рідше приєднувальне речення логічно завершує зміст усієї приєднувальної конструкції, розгорнутий за допомогою кількох однорідних додатків у головному реченні. Напр.: *Сподіватимемося, що це початок закінчення дикунського ставлення до природи, її скарбів. Зрештою – до себе* (Голос України, 30.05.2006, с. 6).

Нерідко оригінальної актуалізації змісту досягають композиційним прийомом повторення змісту й структури заголовка у приєднувальному реченні, яким завершують публікацію, як-от: заголовок “Тільки правди!” і закінчення статті: *І від тих, кому довірливий народ вручив свої стратегічні сподівання на реалізацію державної совісті, ми маємо право вимагати реприватизованого врожаю, народної праці і правди, так безсоромно привласнених шулерами. Тільки правди і нічого, окрім неї безпощадної* (Літературна Україна, 17.03.2005, с. 2). Таке інтонаційне й пунктуаційне виокремлення приєднувального речення наприкінці публікації є не лише логічним висновком зі сказаного, акцентом на основній думці висловлення, на повторюваній лексемі “правда” як основній у поданому контексті, але й істотним, додатковим коментуванням змісту. Аналогічні повторення заголовків у прикінцевих приєднувальних конструкціях журналісти почали активніше використовувати останнім часом, хоч на її можливість указували ще й дослідники публіцистичного мовлення радянського періоду [17, 48].

Спостережено, що вибір автором того чи того приєднувального речення нерідко зумовлений специфікою газетного жанру. Наприклад, у дописах як суто інформативному жанрі вживання приєднувальних речень з атрибутивною, об’єктною чи обставинною семантикою є рідкісним явищем, хоч та комунікативна розчленованість, яка все ж трапляється, деавтоматизує сприйняття і може відображати емоційне ставлення автора, тож має стилістичне забарвлення: *Але Україна – це не лише європейська житниця, а також зона важкої промисловості в Європі. До того ж – з надзвичайно високим*

науково-технічним рівнем (Літературна Україна, 17.02.2005, с. 4). У нарисі як жанрі, якому властиві художньо-публіцистичні прийоми в зображенні подій, обставин, осіб, ситуацій тощо, та репортажі – оперативному жанрі, схильному до відтворення динаміки дійсності крізь призму сприйняття її автором [15, 280], природно спостерігаємо найбільше власне приєднувальних речень, підпорядкованих функціям удокладнення, оцінювання та підсилення емоцій. Напр.: *Доля головного героя твору Олесь Калинюка (як і автора) незвична. І життява, і творча* (Літературна Україна, 02.02.2006, с. 6); *Зараз мова піде теж про мале. За форматом. Паспорт громадянина України...* (Голос України, 07.11.2007, с. 6).

Саме в жанрах репортажу, нарису, а також у відгуках, рецензіях, оглядах, політичних коментарях активізується сьогодні ланцюгове розташування приєднувальних речень, яке дає змогу авторам публікацій досягти підкреслено оригінальної тональності й стилістично неповторної виразності викладу [9, 211]. Це явище є новим на шпальтах українських газет і спричинене суб'єктивними потребами авторів вичерпніше, контрастніше подавати нову інформацію, розширюючи при цьому кругозір читача, спонукаючи його до роздумів. Нерідко автори газетних публікацій послуговуються й питальною інтонацією для емоційного підсилення зображеного, надання йому проблемного статусу. Пор.: *Події, які відбуваються в останні роки в Україні, свідчать про наявність саме такої війни й у нас. Причому війни тотальної. В усіх сферах життя* (Дзеркало тижня, 02.02.2008, с. 17); *Коли випусую прізвище – Голуб – на душі стає радісно й щемко. У чому ж секрет їхнього сімейного благополуччя? Хто знає. У вірності. У любові. Довірі. Терпінні. Злагоді. Витривалості. Мудрості* (Молодь України, 01 – 07.06.2006, с. 7).

Цілком можливе ще більше посилення експресивності за рахунок уведення до ланцюгових приєднувальних речень повторів, що містять додаткові, дуже важливі для подальшого розвитку думки відомості, а також вставлених одиниць задля стилізації газетного мовлення під розмовне, надання йому невимушених інтонацій, характеру розмірковувань, висновків “на ходу”. Напр.: *Для тексту Портяка все це – за дужками. Гіркими дужками для його героїв. Важливими дужками для нащадків, – питань нема* (Дзеркало тижня, 02.02.2008, с. 19). Це один із сучасних авторських композиційно-стилістичних прийомів, спрямованих на реалізацію не лише пізнавальної функції газетного мовлення, а й оцінної.

Експресивність обставинних, атрибутивних та об'єктних приєднувальних речень в інтерв'ю має відмінний від інших жанрів характер, зумовлений їхньою функцією відтворення усного мовлення. Іншими словами, така експресивність є інгерентною для приєднувальних конструкцій і пов'язана з виявом почуттів, оцінок, поглядів мовця, який нерідко повторює деякі компоненти висловлення у приєднувальному реченні, доповнюючи зміст, акцентуючи на найважливішому. Напр.: *Усе залежить від того, наскільки люд прагне чогось. Постійно прагне* (Сільські вісті, 29.03.2005, с. 4); *Предметом сучасної мережної війни є духовний мотив. Мотив цінностей* (Дзеркало тижня, 02.02.2008, с. 17). Унаслідок повторення певного компонента першого висловлення в другому виникає приєднувальний зв'язок за принципом ланцюга: між головною і залежною частинами чітко виражена “спадкоємність”, яка виявляється в лінійно-послідовній спільності компонентів, а самі повтори виконують інтегративну функцію [13, 140]. На велику різноманітність приєднувальних конструкцій з повторами в газетному мовленні 60 – 70-х років ХХ ст. і їхнє поширення у власне контекстах та

заголовкових комплексах указувала А. В. Швець, зауважуючи, що повтори в газетах – це не лише ознака розмовного синтаксису, а й важливий стилістичний прийом, що допомагає журналістам виокремити головне, пояснити незрозуміле, переконати в чомусь читача і спонукати його до активних дій [22, 35]. Проте сьогодні це явище фіксуємо обмеженіше, його заступають ланцюги приєднувальних речень, поширення анафоричних сполучників, розгалуження приєднувальних комплексів.

Отже, у мовленні української преси початку XXI ст. відзначаються активністю обставинні приєднувальні речення, а не атрибутивні, як це було раніше. Об'єктні та атрибутивні приєднувальні конструкції вживають дещо обмеженіше. Вони мають однакове функціонально-стилістичне навантаження: доповнюють зміст додатковою, новою інформацією, емоційно підсилюють її значущість. Відмінності виникають через специфіку семантичного наповнення приєднувальних структур, неоднакове функціональне призначення: обставинні приєднувальні речення окреслюють обставини перебігу подій – місце, час, спосіб дії тощо; атрибутивні приєднувальні речення виконують роль конкретизатора, акцентують на важливості певної ознаки; об'єктні приєднувальні речення уточнюють уже названі в попередньому реченні об'єкти.

Власне приєднувальні речення, оформлені за допомогою приєднувальних сполучних засобів (власне приєднувальних сполучників, сполучників, омонімічних сурядним, вставних слів, часток), істотно домінують над приєднувальними реченнями, оформленими без сполучників. Вони мають своє типове місце в газетному тексті – наприкінці публікацій, рідше – абзаців як завершальний “акорд“, висновок, спонукання до роздумів над прочитаним.

В українському газетному мовленні початку XXI ст. простежуємо усталену тенденцію до поширення приєднувальних речень другорядними членами, ускладнення однорідними членами, вставними й вставленими словами, відокремленими членами речення, предикативними частинами, що особливо активізувалася останнім часом. Таке розширення обсягів приєднувальних конструкцій дає змогу поглибити певні характеристики об'єктів, висловити суб'єктивне ставлення до зображуваного, схилити читача до беззаперечного вибору цього газетного матеріалу. Формується нова тенденція до збільшення кількості приєднувальних речень, розташованих ланцюгами. Деякі газети, зокрема “Дзеркало тижня”, використовують їх значно активніше, ніж інші друковані видання. Експресію низки приєднувальних речень нерідко підсилюють лексичними повторами й різними ускладнювальними одиницями.

У ролі заголовків газетних публікацій активно функціонують атрибутивні приєднувальні речення. У їхньому вживанні простежуємо тенденцію до особливого маніпулювання увагою читача, якого досягають за допомогою прийому синтаксичної аплікації, акцентуючи на семантичній подвійності опорного слова. Такі заголовки найпоширеніші в газеті “Голос України”. Деяке обмеження у вживанні обставинних, атрибутивних та об'єктних приєднувальних речень зумовлюють газетні жанри. Нариси та репортажі, для яких характерний динамізм і художньо-публіцистичне зображення дійсності, є найбільш придатними для активного використання в них приєднувальних конструкцій, а також і до експресивно виразних ланцюгових приєднувань. Публіцистичні діалоги-інтерв'ю тяжіють до вживання приєднувальних конструкцій з лексичними повторами, емоційно й стилістично навантаженими, а оперативно-інформаційний жанр допису фіксує рідкісні випадки функціонування приєднувальних речень через власну природу лаконічного, чіткого подання інформації.

Використана література:

1. Валгина Н. С. Бессоюзные присоединительные конструкции в современном русском языке / Н. С. Валгина // Русский язык в школе. – 1958. – № 5. – С. 40-46.
2. Валгина Н. С. Присоединительные конструкции в современном русском литературном языке / Н. С. Валгина. – М., 1964. – 32 с.
3. Величук А. П. О специфике присоединительной связи в современном русском языке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. “Русск. язык” / А. П. Величук. – Тбилиси, 1961. – 16 с.
4. Виноградов А. А. Структура и функции присоединительных конструкций в современном русском литературном языке: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “Русск. язык” / А. А. Виноградов. – М., 1984. – 16 с.
5. Вінтонів М. Функціонально-граматичні та комунікативні вияви парцельованих та приєднувальних конструкцій / Михайло Вінтонів // Лінгвістичні студії: [зб. наук праць / наук. ред. Загнітко А. П.]. – Донецьк: ДонУ, 2003. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 124-129.
6. Гаибова М. Т. Присоединительные конструкции и их стилистические функции в художественной прозе: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Русск. язык” / М. Т. Гаибова. – М., 1973. – 21 с.
7. Гуйванюк Н. В. Экспресивний синтаксис: досягнення і проблеми / Ніна Гуйванюк // Актуальні проблеми синтаксису: міжнар. наук. конф., 19-21 жовт. 2006 р.: матеріали. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 267-275.
8. Дудик П. С. Видільні речення в сучасній українській літературній мові / П. С. Дудик // Українська мова в школі. – 1955. – № 6. – С. 10-15.
9. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення) / П. С. Дудик. – К.: Наук. думка, 1973. – 288 с.
10. Жайворонок В. В. Сложноподсоединительные конструкции в украинской устной и письменной литературной речи: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.661 “Языки народов СССР (укр. язык)” / В. В. Жайворонок. – К., 1970. – 25 с.
11. Карпенко М. В. Присоединительные конструкции в современном русском языке (Лекции по спецкурсу для студентов-филологов университета) / М. В. Карпенко. – Черновцы, 1961. – 53 с.
12. Кобзев П. В. Присоединительные конструкции как разновидность неполных предложений / П. В. Кобзев // Вопросы теории и методики преподавания русского языка: [уч. записки ЛГПИ]. – Л., 1965. – Т. 258. – С. 55-74.
13. Коцюбовська Г. А. Приєднувальні конструкції: функціонально-текстовий аспект: дис. ...кандидата філол. наук: 10.02.01 / Коцюбовська Галина Анатоліївна. – Дніпропетровськ, 2002. – 188 с.
14. Кроть Д. Т. Приєднувальні члени в мові художніх творів / Д. Т. Кроть // Мовознавство. – 1971. – № 3. – С. 69-73.
15. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 462 с.
16. Рінберг В. Л. Приєднувальні конструкції та їх статико-динамічні параметри (на матеріалі російської літературної мови) / В. Л. Рінберг // Мовознавство. – 1979. – № 1. – С. 20-31.
17. Рогова К. А. Синтаксические особенности публицистической речи / К. А. Рогова. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1975. – 71 с.
18. Сиротинина О. Б. Некоторые жанрово-стилистические изменения советской публицистики / О. Б. Сиротинина // Развитие функциональных стилей современного русского языка. – М.: Наука, 1968. – С. 101-125.
19. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 351 с.
20. Шафиро М. Е. Присоединение как явление речевого синтаксиса: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 “Русский язык” / М. Е. Шафиро. – Саратов, 1965. – 23 с.
21. Шведова Н. Ю. О некоторых активных процессах в современном русском синтаксисе (Наблюдения над языком газеты) / Н. Ю. Шведова // Вопросы языкознания. – 1964. – № 2. – С. 3-18.

22. Швец А. В. Разговорные конструкции в языке газет / А. В. Швец. – К.: Изд-во Киевск. ун-та, 1971. – 95 с.
23. Швец А. В. Публицистический стиль современного русского литературного языка (О некоторых особенностях современной газетной речи и тенденциях ее развития) / А. В. Швец. – К.: Изд-во при КГУ изд. объедин. “Вища шк.”, 1979. – 127 с.
24. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К.: Видавн. центр “Академія”, 2004. – 408 с.

The peculiarities of function and stylistic loading of the most typical adverbial, attributive and object adjoining sentences in the language of the Ukrainian press in the beginning of XXI c. are analyzed in the article. Permanent and new tendencies of their representation are distinguished, main means of connection of adjoining sentence with the previous one, ways of morphological expression of their components, linguistic and extra linguistic factors of influence on the choice of the content and structure of adjoining sentence are determined.

Key words: adjoining construction, adverbial adjoining sentence, attributive adjoining sentence, object adjoining sentence, adjoining conjunctive means, functional and stylistic loading, the Ukrainian newspaper language in the beginning of XXI c.

Бублик Л. М.

ФУНКЦІЇ СИНОНІМІВ У ТВОРАХ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

У статті представлено дослідження функцій синонімів у творах Григора Тютюнника. Описано тематичну різноманітність і необмежені стилістичні можливості синонімів у художньому мовленні.

Ключові слова: функції синонімів, синоніми, синонімія, синонімічний ряд, лексика.

Мова творів Григора Тютюнника відзначається багатством синоніміки. Синоніми справедливо вважають показником розвинутості та гнучкості як літературної мови в цілому, так і ідіостилю письменника. А. І. Єфімов, розглядаючи синоніміку та прийоми її використання, зазначає, що “за кожним синонімом стоїть смислова та стилістична своєрідність, тобто тонкі, досить специфічні відтінки” [7, 252]. Погоджуючись із цією думкою, М. Ф. Палевська додає, що синоніми, відрізняючись відтінками значень і стилістичною забарвленістю, “виконують у мові цілу низку функцій: сприяють точності і ясності висловлювання, фонетично урізноманітнюють мову, обумовлюють різноманітність і багатство стилів усного та писемного мовлення” [13, 64].

Мова художніх творів Григора Тютюнника малодосліджена й викликає безсумнівний інтерес. У мовознавстві його творчість досліджували С. П. Бирик [1996], Л. Масенко [2006].

Актуальність дослідження полягає в тому, що в українському мовознавстві відсутнє системне дослідження стилістичної функції синонімів у творах Григора Тютюнника.

Мета статті – встановити особливості функцій синонімів у творах Григора Тютюнника.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

- 1) узагальнити теоретичні дослідження стилістичної функції синонімів у мовознавстві;
- 2) виокремити синоніми у творах Григора Тютюнника;